

Koning David: 'een man naar Gods hart' (1 S 13,14)

Hans Ausloos

In elk van de drie monotheïstische godsdiensten – jodendom, christendom en islam – neemt koning David een niet onaanzienlijke plaats in. Niettemin kijkt elk van deze religies met andere ogen naar deze bijbelse figuur.

In het jodendom geldt David in eerste instantie als de koning die Jeruzalem tot hoofdstad van Israël maakte door de 'ark van het verbond' vanuit Kirjat-Jearim naar Jeruzalem over te brengen (2 S 6,3). En hoewel het volgens de boeken Koningen (1 K 6) Davids zoon Salomo was die de tempel van Jeruzalem liet bouwen, begon volgens 1 Kronieken 22 David eigenhandig met de voorbereidingen van de tempelbouw: zelf zou hij van God de tempel niet mogen bouwen omdat hij te veel bloed had vergoten (1 Kr 22,8). Tegelijkertijd geldt David in het jodendom als de grondlegger van de Davidische dynastie, en bij uitbreiding als de voorloper van de te verwachten Messias. Van de profeet Natan had David immers de belofte gekregen: 'Uw huis en uw koninklijke macht zullen blijven bestaan voor altijd; uw troon staat voor eeuwig vast' (2 S 7,16). In de latere joodse literatuur is er dan ook sprake van een 'Davidische Messias' – men denke aan sommige teksten uit de Dode Zeerollen (4QFlorilegium) of de apocriefe Psalmen van Salomo, beide uit de 1ste eeuw v.Chr.

De idee van een Davidische Messias, een bevrijder en redder uit het 'huis van David', was derhalve levendig ten tijde van de geboorte van het christendom. Het hoeft dus niet te verwonderen dat ook in het christendom koning David een prominente plaats inneemt. Bijna zestig keer wordt zijn naam genoemd in het Nieuwe Testament. Meer nog, op talrijke plaatsen wordt Jezus 'zoon van David' genoemd. Het kan dan ook niet verwonderen dat ook de christelijke kerkvaders David als oudtestamentische voorafbeelding van Christus aanzagen, en dat hij zelfs is opgenomen in de kalender van de heiligen (29 december).

Ook de islam heeft bijzondere waardering voor David¹. In de Koran geldt hij als een van de profeten, naast andere uit het Oude Testament gekende figuren als Adam, Abraham, Mozes en Elia. Hij wordt er tevens genoemd als de dichter van de *Zaboer*, een volgens de Koran heilig boek, waarbij men ervan uitgaat dat deze term refereert aan de bijbelse Psalmen. Van Davids zwakheden daarentegen, waarover de Bijbel uitvoerig verhaalt, is in de Koran geen spoor te bekennen².

Over deze David organiseerde de Vlaamse Bijbelstichting (VBS), in samenwerking met Didachè, het navormingscentrum van de Faculteit Godgeleerdheid en Religiewetenschappen van de KU Leuven, op 24 en 25 augustus 2021 naar jaarlijkse traditie de Didachè-studiedagen Bijbel. Oorspronkelijk gepland in 2020 moesten ze wegens de Covid-pandemie toen worden geannuleerd. Ook de studiedagen van 2021 verliepen niet zoals gewoonlijk. Slechts een beperkt aantal toehoorders mocht in levenden lijve de leergang bijwonen, die, eveneens anders dan gewoonlijk, in auditorium Wolfspoort in Huize Bethlehem – ook David was van Bethlehem – te Leuven plaatsvond. Om toch zoveel mogelijk mensen de kans te bieden aan de studiedagen deel te nemen werden alle lezingen gelivestreamd en hadden de online deelnemers eveneens de mogelijkheid tot het stellen van vragen via chat of mail. Al deze praktische complicaties konden evenwel niet verhinderen dat het een boeiende tweedaagse leergang is geworden, met koning David als centrale figuur: de jongste die als herdersjongen door God wordt uitverkoren om koning te zijn van een volk, die achterna wordt gezeten door koning Saul wiens plaats hij moet innemen en die eigenhandig de Filistijnse reus Goliath

¹ De receptie van de Davidfiguur in de islam komt verder niet aan bod in deze bundel. Geïnteresseerden verwijzen we naar het boek van J.-L. DÉCLAIS, *David raconté par les musulmans*, Parijs: Cerf, 1999.

² Davids bede om vergeving in Soera 38,25 werd in de oudste Koranexegese in verband gebracht met Davids overspel met Batseba, waarover 2 S 12,1-13 verhaalt. In de latere moslimtraditie werd evenwel afstand genomen van deze interpretatie: David was niet alleen koning, maar gold ook als profeet, en mocht derhalve niet van zulke wandaden worden beticht. Zie hiervoor K. MOHAMMED, *David in the Muslim Tradition. The Bathsheba Affair*, Lanham: Lexington Books, 2014.

uitschakelt. Maar ook de David die zich op laffe wijze van zijn tegenstander Uria ontdoet nadat hij diens mooie vrouw Batseba had bezwangerd (2 S 11)...

De werkgroep van de VBS is er in geslaagd rondom deze bijbelse figuur een gevarieerd programma samen te stellen. Vele aspecten zijn gedurende de tweedaagse Didachè-leergang aan bod kunnen komen. Vele facetten zijn niet of onvoldoende behandeld. Dat kon ook niet anders met zulk een ruim onderwerp. Niettemin hebben de sprekers hun uiterste best gedaan om met boeiende lezingen, in woord, beeld en klank, de toehoorders over koning David te onderhouden. Het verslagboek dat voorligt is de schriftelijke neerslag van deze referaten.

In de eerste bijdrage stelt professor Klaas Smelik de opbouw en de narratieve hoofdlijnen voor van de Davidcyclus, die begint in 1 Samuel 16 (Davids uitverkiezing en zalving door Samuel) en eindigt met zijn dood in 2 Koningen 2,10. Smelik doet dit aan de hand van enkele centrale thema's die de verhalen over David vormgeven: Davids houding tegenover de vele vrouwen die zijn pad hebben gekruist, zijn moeizame relatie met koning Saul en diens dynastie, de vele conflicten met zijn zonen, en zijn relatie tot God, die David, ondanks zijn niet geringe misstappen, toch trouw is gebleven.

Wie ooit in Jeruzalem was, heeft ongetwijfeld de 'stad van David' of zelfs het 'graf van David' bezocht. Deze twee plekken geven op zijn minst de indruk dat David een historische figuur was, en dat, bij uitbreiding, ook al het overige wat de Bijbel over David verhaalt, wel historisch betrouwbaar zal zijn. Dr. Hans Debel stelt het bijwijken bittere debat over de historiciteit van de bijbelse David voor, en maakt daarbij duidelijk dat de bijbelse David die door de bijbelse schrijvers is geconstrueerd niet noodzakelijk compatibel is met de historische David die door historici is gereconstrueerd.

Drs. Bryan Beeckman houdt een opmerkelijke perikoop over een van de vrouwen in Davids leven tegen het licht. Hij legt zich toe op het verhaal van de verkrachting van de bloedmooie Tamar (2 S 13), een van Davids dochters, door haar halfbroer Amnon, een van Davids bloedeigen zonen, die haar vervolgens ook nog brutaal dumpst. David wordt woedend wanneer hij verneemt wat er is gebeurd. Wat de hedendaagse lezer in Davids reactie tegen de borst stuit, is het feit dat de koning verder geen actie onderneemt.

Niet alleen in de boeken Samuel en Koningen lezen we het relaas over koning David. In zijn bijdrage presenteert professor Koert van Bakkum het beeld dat het boek Kronieken (1 Kr 11–29) van hem ophangt. Immers, in dit boek, dat recenter is dan de boeken Samuel en Koningen en erop is gebaseerd, krijgen we een aangepaste hertelling van de belevenissen van David. Aan de hand van enkele concrete voorbeelden illustreert Van Bakkum de spanning tussen beide versies, en tracht hij licht te werpen op de specifieke bedoelingen van de auteurs van Kronieken.

De basis voor de christelijke duiding van koning David als stamvader van Jezus wordt behandeld door de professoren Bénédicte Lemmelijn en Hans Ausloos. Het is vanzelfsprekend dat dit gebeurt tegen de achtergrond van een schets van het joodse messianisme. De belofte van een altijddurende dynastie die de profeet Natan volgens 2 Samuel 7 aan David had gedaan ligt mee aan de oorsprong van de joodse messiaanse verwachting. En wanneer Jezus dan door zijn volgelingen als de Christus – de Messias – werd beleden, kon men niet anders dan Jezus en David aan elkaar verbinden.

Professor Hector Patmore spitst zich dan weer toe op een bijzondere eigenschap die aan koning David wordt toegedicht. Als uitgangspunt neemt hij de bijbelse perikoop die verhaalt hoe Davids voorganger, koning Saul, door een 'kwade geest' werd gekweld, en tot rust werd gebracht door een op zijn lier tokkelende David (1 S 16,23). Dit verhaal ligt aan de oorsprong van heel wat literatuur in jodendom en christendom, waarbij men David niet alleen als uitdrijver van demonen beschouwde, maar ook als auteur van teksten die men kon gebruiken om zich van demonen te ontdoen.

Professor Eveline van Staalduine-Sulman bespreekt de vroeg-joodse receptie van de figuur van koning David, een receptie die al even veelkleurig is als de bijbelse voorstelling van David. Aan de hand van 2 Samuel 23,1-8 toont zij aan dat David er niet alleen koning, maar ook profeet, rechter en zelfs rabbijn is geworden. Daarenboven betoogt zij dat de verschillende invullingen van de figuur van David in het rabbijnse jodendom werden aangepast aan de context van de auteurs, en zo tegelijkertijd als voorbeeld dienden voor de joodse gelovigen.

Met opmerkingen [HA1]: Wat mij betreft mogen de titels ook gerust worden weggelaten. Aan jou om te beslissen.

Steevast stelt menig lezer van de verhalen over koning David zich de vraag: wat moeten en kunnen we met dergelijke verhalen doen in de pastoraal en de verkondiging? Als geen ander beheert auteur en columnist Kolet Janssen de kunst om ook deze bijbelse verhalen te hertalen voor de lezers van de 21ste eeuw. Daarbij beklemtoont ze vooral de herkenbaarheid van vele thema's uit de Davidcyclus: de grote David die domme dingen doet, monddood gemaakte vrouwen, seksueel geweld en verraad, maar ook de overtuiging dat men ondanks misstappen toch bij God blijft horen.

Als geen andere bijbelse figuur is koning David onlosmakelijk verbonden met de muziek. Volgens de bijbelse traditie was David niet alleen de hofmuzikant van koning Saul, maar ook de dichter van de Psalmen, bijbelse liederen bij uitstek. Bovenal echter heeft hij – of hebben althans enkele bijzondere episodes uit zijn leven waarover de Bijbel verhaalt – talloze toondichters geïnspireerd tot het schrijven van muzikale meesterwerken. In de slotlezing van de Didachè-leergang heeft professor Ignace Bossuyt er de deelnemers in woord en klank mee kennis laten maken. In zijn referaat – jammer genoeg is de schriftelijke neerslag ervan niet in deze bundel opgenomen – behandelde hij enkele voorbeelden van de muzikale receptie van vier sterk emotioneel geladen facetten uit het leven van de bijbelse David. (1) De relatie van de jeugdige David tot Saul en zijn citerspel ter vertroosting van de verwarde koning wordt subliem in de verf gezet in Georg Friedrich Händels 'Saul' (1738/39). (2) Sublieme muzikale bewerkingen van de strijd tussen David en Goliath vindt men in *Dialogo Davidis cum Philisteo* van de 17de-eeuwse Kasper Förster en in Alessandro Scarlatti's *Davidis pugna et victoria* (1700). (3) Davids klacht na de dood van Saul en Jonatan is prachtig geëvoceerd in *Planxit autem David* van Josquin des Prez (ca. 1455–1522), in *Lamento di David (Sacrae Concertationes)* uit 1664 van Domenico Mazzocchi en in *Mors Saulis et Jonathae* van Marc-Antoine Charpentier (1643–1704). (4) Ten slotte inspireerde Davids reactie bij de dood van zijn zoon Absalom – 'Ach was ik maar in jouw plaats gestorven, Absalom, mijn zoon!' (2 S 19,1) – Alonso Mudarra's (1510–1580) *Triste estava*, Thomas Tomkins' (1572–1656) *When David heard*, Heinrich Schütz' *Fili mi, Absalon* (1629) en Arthur Honeggers *Le roi David* (1921)³.

Dank gaat uit naar dr. Paul Kevers, directeur van de VBS, die een onmisbare bijdrage heeft geleverd aan de organisatie van de studiedagen en aan de voorbereiding van voorliggende publicatie, alsook naar alle leden van de VBS-werkgroep voor hun inbreng in het samenstellen van het programma van deze Didachè-leergang. Bijzondere dank verdienen drs. Bryan Beeckman en dra. Ellen De Doncker, die een vlot verloop van deze niet vanzelfsprekende studiedagen hebben gewaarborgd door hun zorgzame aanwezigheid en praktische ondersteuning. Tot slot gaat dank uit naar de sprekers en toehoorders – ter plekke in Leuven of voor hun beeldscherm –, en naar u, die deze verslagbundel ter hand neemt. Dat David ook voor u 'een man naar uw hart' mag worden.

Met opmerkingen [HA2]: Wikipedia NL, DE, EN ... schrijven "Händel"; in het Frans is het Haendel (ik vermoed dat dit nog uit de tijd dateert dat men geen Umlaut kon zetten). Ik heb dus overal "Händel" gezet (ook gewijzigd in n. 3). Echter, in de titel van Ignace's bijdrage in Ezra staat klaarblijkelijk "Haendel". Wat verkies je?

³ Voor Händel, zie: I. BOSSUYT & J. HAERENS (red.), *Saul en David uitgebeeld door Haendel en Rembrandt*, in Ezra 50 (2021) 46-55; voor Förster, zie I. BOSSUYT, *De onvermoede schatkamer van de Duitse barokmuziek tussen Schütz en Bach (1650–1700)*, Gorredijk: Sterck & De Vreese, 2021, pp. 170-178; voor Scarlatti, zie I. BOSSUYT, *De oratoria van Alessandro Scarlatti (1660–1725). Meesterwerken uit de Italiaanse barok*, Leuven University Press, 2015; voor Schütz, zie I. BOSSUYT, *Heinrich Schütz (1585–1672) en de historia* (Ancorae, 11), Leuven: Universitaire Pers, 1991, pp. 64-68. Luc Devisscher heeft op Spotify een afspeellijst 'David in Musica' gemaakt met alle muziekstukken die Ignace Bossuyt in zijn lezing heeft vermeld: zie <https://open.spotify.com/playlist/6QgTyt9pL266pDvYjJ0g1g?si=ef39ac13e4044751>.